

Explizam un contre

COEDUCAR
EN LA PETITA
INFÀNCIA
A TRAVÉS
DELS CONTES

Explica'm un conte.**Coeducar en la petita infància a través dels contes**

© de l'edició de l'Ajuntament de Barcelona
© dels textos per l'Associació Coeducació
© de les il·lustracions per la Bàrbara Castro Urío

Edició, 2017

Ajuntament de Barcelona
Direcció de Serveis a les Persones i al Territori del Districte de Ciutat Vella
Direcció de Feminismes i LGTBI

Autoria

Associació Coeducació
www.coeducacio.com
Verònica Guix Ruiz
Anna Carreras Port
Aida Rivas Moreno
Alba González Castellví
Escola Bressol Canigó
Ester Santanera Ortega
Ana Martínez Garcia
Anna Flores Parra
Carme Fidalgo Roca
Esther Pérez De La Hera
Laia Fluvià Marin
Anna Vélez Sánchez
Districte de Ciutat Vella
Gemma Porret Brossa
Judit Pruna Solà
Direcció de Feminismes i LGTBI
Olga Arisó Sinués

Disseny gràfic i il·lustracions

Bàrbara Castro Urío
www.barbaracastrourio.com

Correcció de textos

Cooperativa L'Apòstrof
www.apostrof.coop

Impressió

IGYOSIL SL
www.igysil.com

Dipòsit Legal: B.9676-2017

*Volem agrair de tot cor,
les aportacions i el suport rebut
per part de la Marta Roig,
l'Èlia Martínez Cava Carrasco
i la Yolanda Almendròs Galera,
de la Biblioteca Ignasi Iglesias–
Can Fabra. Les seves veus i accions
han enriquit i fet possible el projecte
que teniu entre les mans.*

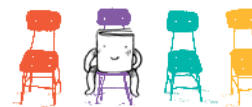
Moltes gràcies!

1	Presentació	4
2	Com funciona aquesta guia	6
3	Hi havia una vegada... Els contes i el gènere en la petita infància	9
	3.1 El paper dels contes en l'etapa 0-3	10
	3.2 Aprenent a ser éssers socials	12
	3.3 Aprenent a ser nen o nena	14
	3.4 Incorporant la perspectiva de gènere	18
4	La tria de contes coeducatius	23
	4.1 La coeducació	25
	4.2 Entrenant la mirada de gènere	28
	4.3 Identificant una tria coeducativa	32
5	Una maleta viatgera coeducativa	35
	5.1 Contes per a la petita infància	36
	5.2 Contes per a més endavant	45
6	Idees per acompanyar	47
7	Per saber-ne més.....	50

1 PRESENTACIÓ

La guia que teniu a les mans és fruit d'un procés de treball col·laboratiu entre l'Escola Bressol Municipal Canigó, l'Associació CoeducAcció, la Direcció de Serveis a les Persones i al Territori del Districte de Ciutat Vella i la Direcció de Feminismes i lgtbi de l'Ajuntament de Barcelona.

L'any 2016, l'equip de l'escola bressol Canigó va compartir amb el Districte la necessitat de crear un espai de reflexió pedagògica que fes possible la revisió de la pràctica educativa des d'una perspectiva de gènere i coeducativa.

Aquesta proposta va permetre iniciar un espai de treball transversal, en concordança amb el Pla de justícia de gènere 2015-2016, impulsat des de la Regidoria de Feminismes i lgtbi de l'Ajuntament de Barcelona. Un espai gestat des de la convicció compartida que la coeducació, des de les primeres etapes de vida, ens permet posar les bases de la prevenció de les situacions de discriminació i desigualtat de gènere i la violència.

Aquest procés no hagués estat possible sense l'acompanyament i suport de l'Associació CoeducAcció que, juntament amb l'equip d'educadores, va identificar la necessitat de generar recursos pedagògics coeducatius per a infants de 0 a 3 anys, des d'una mirada interseccional, en especial entre gènere i diversitat cultural, que facilitessin la millora de l'acció educativa.

Així, a partir del projecte «La maleta viatgera»¹ engegat fa anys, juntament amb les famílies de l'escola, es posa en comú la necessitat de revisar quins

són els imaginaris culturals que oferim a nens i nenes, a través dels contes, i generar noves eines lliures de sexisme.

Aquesta guia és el producte final d'aquesta reflexió, així com el fruit d'un compromís professional que entén la coeducació com una acció ètica i transformadora, que permeti el desenvolupament de nens i nenes en el respecte a les diversitats i en el desenvolupament global de les seves capacitats, en el marc d'una cultura de pau i la no-violència.

Volem que aquesta sigui una guia per tenir-la entre les mans i fer-la servir, una guia per fer camí de coeducació a les escoles, les llars i els municipis. Us volem convidar a totes les persones interessades: famílies, educadores, mestres i pedagogues, però també il·lustradores, escriptores, bibliotecàries, llibreteres i editores. Així doncs, és una guia elaborada amb la voluntat d'arribar a vosaltres: a totes aquelles persones que pensem que l'educació és motor de canvi i transformació social, agent coresponsable en la socialització de les criatures.

L'equip del projecte

¹ «La maleta viatgera» és un projecte a través del qual l'escola proposa una maleta de contes que les criatures es puguin endur a casa i descobrir amb les seves famílies.

2

COM FUNCIONA AQUESTA GUIA

Aquesta guia neix amb la voluntat d'oferir un recurs formatiu i pràctic per a educadores, educadors i mestres de l'escola bressol, interessades a incorporar una mirada coeducativa als contes infantils. Alhora aquest és un recurs per a qualsevol persona interessada en els contes des d'una perspectiva de gènere, un recurs adreçat també a l'entorn comunitari, a les famílies i a altres etapes educatives en les quals també s'utilitzen els contes.

La guia s'estructura en quatre blocs principals: **el paper dels contes en la petita infància i la socialització de gènere**, **la tria de contes des d'una mirada coeducativa**, **una proposta de selecció de contes per a «La Maleta Viatgera»**, **idees per acompanyar l'explicació dels contes i propostes i recursos vinculats**. A cada bloc, hi trobareu requadres fora de text que us aportaran algunes definicions o anotacions sobre el tema que s'està tractant.

Som conscients que el terme més encertat a l'hora de parlar dels contes en la petita infància seria parlar de «llibres infantils» ja que aquest és més ampli; no obstant això, hem preferit fer servir el terme contes com a genèric ja que és el terme més utilitzat. En aquesta guia, doncs, quan parlem de contes ens referim als contes infantils i els àlbums il·lustrats.

Llibre

Un llibre és una obra impresa o manuscrita no periòdica que consta d'una sèrie de fulls de paper, cosits o enquadernats de manera que es reuneixen en un volum. Actualment també podem trobar llibres digitals.

Conte infantil

Narració curta, original, de caràcter fictici o real. Pot anar acompanyada d'il·lustració o no. Com qualsevol altre gènere narratiu (novel·la, faula o rondalla), descriu un fet i inclou una o diverses seqüències que converteixen la història en trama. Compta almenys amb un personatge caracteritzat i un recurs imprescindible: una veu narradora que explica l'acció. Està dirigit a les criatures, tot i que també podem trobar contes per a persones adultes.

Àlbum il·lustrat

És un llibre en el qual la narració i la il·lustració tenen la mateixa importància, tant el text com la imatge tenen un valor narratiu i són imprescindibles. Respecte als llibres sense text, no existeix un consens acadèmic a l'hora de considerar-los àlbums.

3

HI HAVIA UNA VEGADA... ELS CONTES I EL GÈNERE EN LA PETITA INFÀNCIA

3.1 El paper dels contes en l'etapa 0-3

En l'etapa d'edat 0-3, les criatures prenen consciència d'elles mateixes, van coneixent les seves possibilitats i desenvolupant les seves capacitats (parla, motricitat, control d'esfínters, reconeixement i gestió de les emocions...). Entren en el món social, descobreixen iguals i es diferencien de les persones adultes. De mica en mica, van adquirint respecte cap a elles mateixes i cap a les altres persones. En aquests primers anys, les criatures aprenen i es desenvolupen i ho fan a través de l'entorn més proper. Les persones adultes properes, el joc i els contes acompanyen les criatures en el seu desenvolupament.

Els contes i les narracions són elements presents en la majoria de cultures i ens acompanyen al llarg de les diferents etapes de la vida. És, en la primera infància, quan les criatures s'inicien en el contacte amb la literatura i ho fan, en primer lloc, a través de la literatura de les cançons i jocs de falda i moixaines. A poc a poc, s'aniran incorporant també en la literatura a través dels contes.

Hi ha contes de diferents mides, formes, textures, colors... i amb ells, de mica en mica, les criatures van descobrint com els contes ofereixen informacions que van conformant el llenguatge amb el qual aniran estructurant el pensament. Alguns contes són d'imatges, en altres les imatges van acompanyades d'una narració que explica una història i és aquí on generalment el conte és acompanyat per una persona adulta. En aquestes ocasions, es crea un espai de tranquil·litat, de calma, d'intimitat, de contacte proper, d'escolta i observació, i de viure històries i aventures que els aporten noves experiències per créixer com a individus i en col·lectiu.

Cada conte és un món que mostra una parcel·la de la realitat, d'allò que existeix, d'allò que és possible viure i anomenar. Aquests diversos mons i realitats permeten a les criatures confrontar les seves experiències a través de símbols que faciliten la comprensió i gestió de les vivències quotidianes. De la mateixa manera, la persona adulta té en el conte una eina per acompanyar els processos vitals dels infants en aquest procés de creixement personal.

El conte, doncs, és un recurs amb un gran ventall de possibilitats a l'hora de fer un acompanyament a les criatures en el seu procés de desenvolupament. Descobreixen el món que les envolta, aportant imatges i llenguatge carregats de significat, valors, formes de relació, hàbits de convivència, etc. Aquests continguts són referents molt importants amb què comptaran per construir la seva identitat i la seva manera de relacionar-se.

PETITA INFÀNCIA

Anomenem petita infància aquella etapa compresa entre el moment de néixer i els tres primers anys de vida. És l'etapa on ens descobrim a nosaltres mateixes i al món que ens envolta.

3.2 Aprenent a ser éssers socials

LA SOCIALITZACIÓ EN LA PETITA INFÀNCIA

La socialització és el procés mitjançant el qual ens construïm com a persones en un context, una cultura i un moment determinat, alhora que aprenem a viure i conviure en societat. Quan parlem de socialització primària ens referim a aquell procés que viuen les criatures durant la infantesa, i que es caracteritza per ser aquell que queda més arrelat en la persona. Durant aquest procés, les criatures descobreixen el seu entorn i a si mateixes, adquireixen el llenguatge i comencen a construir la seva identitat. Cal, doncs, que tinguem present com és d'important l'etapa de la petita infància en el procés de socialització, ja que és precisament en aquestes edats tan primerenques quan els estímuls i les influències externes s'incorporen amb més fermesa i fortalesa, les criatures nomenen per primera vegada el seu entorn i a si mateixes, i aprenen què els és permès i possible, així com què no els pertany i els és negat.

Els agents de socialització són diversos i canviants; hi trobem la família, l'escola, el grup d'iguals, els mitjans de comunicació, etc. Els anomenem agents perquè són aquells que tenen agència, és a dir, capacitat d'acció i transformació. Aquests operen a través de diferents elements com podrien ser les joguines, el llenguatge, la disposició de l'espai i els materials, les moixaines i els contes, o la publicitat, entre d'altres. Són agents i elements que formen

part d'una cultura i un moment determinat, que transmeten idees i valors propis, alhora que un sistema de creences. Aquests agents i elements de socialització poden o bé reproduir el sistema o bé transformar-lo, i és aquí on aquesta guia posa l'èmfasi: en els contes com a eina de canvi i transformació social vers una societat justa i igualitària, en el marc d'una cultura de pau i unes relacions no-violentes.

Si fem un cop d'ull a la nostra societat, fàcilment ens adonarem que aquesta és diversa i plural, que està conformada per una gran varietat de persones que procedeixen de diferents llocs del món, tenen capacitats diverses, identitats plurals, edats i religions diferents, i un llarg etcètera. A la vegada, també ens adonem que existeix un sistema de creences que invisibilitza aquesta diversitat i sosté diferents eixos de discriminació (per raó de gènere, origen, edat, orientació sexual, diversitat funcional, etc.). Aquesta invisibilització fa que sovint ens socialitzem en estereotips sexistes, racistes, classistes i homòfobs, entre d'altres, que responen a un sistema de creences basat en una única forma de ser, sentir i actuar, i que genera violència i patiment.

És aquí, doncs, on es fa palesa la necessitat d'una mirada coeducativa a l'educació, i en aquest cas, als contes que posem a l'abast de les criatures. Amb aquesta mirada busquem evitar la transmissió d'un sistema de creences que no respon a la realitat i genera patiment i desigualtats. I alhora, ens proposem cercar estratègies i eines per afavorir un procés de socialització primària on les criatures puguin ser qui vulguin ser, sense limitacions per raó de gènere, origen o capacitats, i amb l'oportunitat de desenvolupar-se en un entorn ric en estímuls. En aquesta guia posarem l'accent en el gènere com a eix de discriminació que interacciona amb els altres i com a element clau que intervé en la construcció de la nostra identitat durant tot el procés de socialització.

3.3 Aprenent a ser nen o nena

LA SOCIALITZACIÓ DE GÈNERE

Una de les primeres preguntes que sorgeixen quan una dona està embarassada és si la criatura és un nen o una nena. I és que se'ns fa molt difícil imaginar un món sense aquesta distinció. Abans que una criatura tingui consciència de si mateixa, ja li estem dient si és un nen o si és una nena, limitant la seva capacitat de definir-se. Atorguem a un cos determinat una identitat determinada, i ho fem basant-nos en una diferenciació biològica que sols ofereix dues possibilitats: mascle o femella. Així doncs, de la mateixa manera que durant el procés de socialització aprenem a ser éssers socials, també aprenem a ser éssers sexuats i aquest és un aprenentatge clau en la construcció de la nostra identitat, és el que anomenem socialització de gènere.

La socialització de gènere fa referència a aquell procés mitjançant el qual les persones van rebent i incorporant (en més o menys mesura) els models de gènere hegemònics. Aquests són models o mandats estàtics que situen les persones en rols i posicions diferenciades segons el seu sexe. Així doncs, a través de la socialització de gènere hegemònica, les nenes aprenen a «ser per als altres» mitjançant l'aprenentatge de la cura, l'empatia, la sensibilitat, la preocupació per la bellesa o la passivitat. I els nens en canvi, aprenen a «ser per si mateixos», i ocupen un espai predominant des de la valentia, la repressió emocional, la competitivitat, l'acció o l'agressivitat.

SEXE I GÈNERE

El gènere fa referència a la construcció social de les identitats «home» i «dona». És el terme que s'utilitza per explicar com, en funció del nostre sexe, se'ns atorga una identitat concreta, una manera de ser, expressar, actuar i sentir que reproduceix les desigualtats de gènere i discrimina totes aquelles persones que s'allunyen dels models hegemònics de gènere. El sexe, en canvi, al·ludeix a les característiques biològiques dels nostres cossos i és aquell que ens distingeix entre femelles o mascles en contacte amb una cultura i moment determinat.

Durant segles les diferències biològiques entre els sexes han estat la base que ha legitimat i naturalitzat les desigualtats entre dones i homes. Així doncs, el gènere ha estat i segueix sent, un concepte clau per comprendre com moltes de les actituds, capacitats i expectatives atribuïdes a les persones a partir del seu sexe, no formen part de la seva biologia, sinó que han estat construïdes socialment a través de la cultura. Per tal de visibilitzar com el sexe i el gènere intervenen en la construcció de la nostra identitat i en la forma de relacionar-nos, parlem del sistema sexe-gènere.

El sistema sexe-gènere és un sistema de creences i organització social que divideix la societat entre mascles i femelles, i que atribueix uns rols i unes expectatives diferenciades segons el sexe amb què naixem i fa impensable poder escapar-se d'aquesta dualitat. Així mateix, estableix unes relacions de desigualtat i subordinació de les dones vers els homes. És un sistema normatiu que ens pauta com hem de ser, sentir i actuar les persones i presuposa una correspondència directa i unívoca entre el sexe atribuït (mascle/femella), la identitat de gènere (home/dona), el rol de gènere (masculí/femení) i el desig sexual (heterosexual). Així doncs, segons el sistema sexe-gènere, d'un nadó que neix amb vagina s'espera que se senti una nena/dona, que actuï segons el model hegemònic de feminitat i que, en un moment de la seva vida, senti desig sexual vers els homes.

Gràcies a la lluita dels moviments feministes i LGTBI i la seva aportació per a l'anàlisi crítica de la realitat social, s'ha posat de manifest com aquest sistema d'organització social limita el desenvolupament de les persones, genera exclusió, discriminació i desigualtats, provocant patiment, malestar i violència. Si bé és cert que és a mesura que les criatures es van fent grans, quan el sistema sexe-gènere actua amb més força i contundència, durant la petita infància ja podem començar a observar diferents aspectes o situacions a través de les quals aquest sistema es posa de manifest. Així doncs, des del moment que neixen les criatures, serà important tenir presents diferents elements del sistema sexe-gènere que participen del procés de socialització i aprenentatge:

En primer lloc, és imprescindible posar de manifest com aquest sistema exclou perquè és dicotòmic i ofereix, tal com dèiem, dos models i una relació directa i unívoca entre ells. Així doncs, aquest sistema exclou i discrimina a persones trans, intersexuals, gais, lesbianes i totes aquelles formes de ser, sentir, vestir, estimar i viure que no compleixin amb la norma i coherència esperada.

En segon lloc, cal tenir present com el sistema sexe-gènere limita el desenvolupament de les criatures en tant que no facilita el desenvolupament d'una part que també els és pròpia: a les nenes allò atorgat com a propi del model masculí (la fortalesa, la valentia, l'acció, etc.) i als nens allò atorgat com a propi del model femení (la tendresa, l'empatia, les relacions de cura, etc.).

En tercer lloc, caldrà estar atentes a les dinàmiques de discriminació i exclusió que es produeixen quan les criatures s'allunyen dels models hegemònics de gènere. Per exemple, en aquells nens a qui agrada vestir-se de rosa o disfressar-se de princesa, o aquelles nenes que juguen bruscament.

En quart lloc, caldrà tenir present com el sistema sexe-gènere genera desigualtats en tant que és un sistema asimètric, és a dir, tot allò vinculat al model masculí té més valor i reconeixement social, mentre que aquells sabers vinculats al món femení i a les dones, estan infravalorats o invisibilitzats (per exemple la cura, un element clau per a la vida i associat a la feminitat, és un aspecte molt poc valorat socialment).

Per acabar, és molt important reconèixer com aquest sistema de creences i d'organització social se sosté sobre una estructura de sancions i felicitacions que contínuament ens recorda si el que fem està aprovat i ben vist, o no. Moltes d'aquestes sancions i/o felicitacions es fan de manera inconscient, ja que totes les persones estem socialitzades en aquest sistema i l'interioritzem com allò natural des de ben petites. Quan parlem de felicitacions i sancions ens referim a tots aquells gestos, mirades i paraules que recorden a les criatures el que els està permès i el que no. Podem pensar en les moltes vegades que diem a les nenes que estan guapes quan porten faldilles i vestits, però quasi mai quan porten xandall. O també en aquelles vegades que una criatura li diu a un nen que no pot ser princesa o portar cua.

3.4 Incorporant la perspectiva de gènere

Antigament els contes infantils s'explicaven de forma oral, a través de relatadors que sovint eren dones i explicaven a les criatures relats que acompanyaven en el que avui dia anomenem processos de descoberta de l'entorn i d'un/a mateixa. En el moment en què les històries orals es fixen en un text escrit i s'il·lustren, es fixen i s'il·lustren maneres pròpies de ser, viure i sentir en funció del sexe dels personatges i, amb el pas del temps, es descontextualitzen les històries i se les dota d'una sensació d'universalitat i atemporalitat. És en aquest moment quan els personatges incorporen els estereotips propis de la societat i cultura que els explica i apareixen els estereotips de gènere en els contes infantils.

ESTEREOTIP DE GÈNERE

Els estereotips de gènere són idees preconcebudes que s'han anat construint i transmetent a les societats amb el pas del temps. Són, doncs, construccions culturals i socials que classifiquen els atributs psíquics i físics de les persones, que les divideixen en homes i dones, i limita les seves respectives possibilitats de desenvolupament de certes capacitats personals, culturals, socials, econòmiques, polítiques, esportives, emocionals, etc. Aquestes creences tenen una base social i cultural, per la qual cosa es poden transmetre i/o canviar d'una societat a una altra en un moment determinat del temps.²

² Tallers per la igualtat <http://www.cdp.udl.cat/tallers/index.php/ca>

La bellesa és un exemple d'aquests estereotips de gènere. En la tradició oral, quan es definia una protagonista com a «bella» el contingut de la paraula permetia que totes les noies s'hi identifiquessin: aquelles grassonetes, primes, rosses, morenes, de cabell curt, amb la pell més o menys fosca, amb una dificultat motriu o d'aprenentatge, etc. Però quan s'il·lustra, i més encara, quan la indústria cinematogràfica la traspassa a la pantalla, aquest personatge ja incorpora un model particular de bellesa, el de la nena occidental, rossa, prima i benestant, és a dir, apareixen els cànons predominants de bellesa propis d'una cultura i un moment històric.

Amb el pas del temps, els estereotips, i amb ells el sistema de creences, han anat variant i incorporant-se en els canvis que ha viscut la societat. Avui en dia, tot i que hem avançat en termes d'igualtat formal, és a dir, en les idees igualitàries que persegueixen les nostres lleis, encara ens manca avançar en termes d'igualtat real i efectiva, és a dir, en la transformació de les nostres pràctiques i imaginaris quotidians respecte a la igualtat. A la vegada, si bé les dones hem aconseguit qüestionar i desconstruir el model de gènere tradicional i hegemònic, el model de gènere masculí és aquell que ha sigut menys qüestionat i que es manté en una posició de privilegi i poder respecte al model de gènere femení. És per aquest motiu que necessitem, també, construir noves masculinitats des de la petita infància, que transgredeixin els vells estereotips de masculinitat hegemònica i permetin als nens socialitzar-se en la cura, l'empatia o la tendresa, entre d'altres.

En relació amb els contes infantils, encara avui dia, sovint podem observar la transmissió d'aquests estereotips i rols de gènere a les il·lustracions i narracions. A continuació detallarem alguns aspectes rellevants, des d'una perspectiva de gènere, que podem trobar als contes infantils:

- En la majoria dels casos, els personatges que apareixen són nens o nenes, homes o dones, grans o petits, però no hi apareixen personatges que transgredeixin l'heterosexualitat normativa, com per exemple, personatges trans.
- En molts casos, no trobem personatges amb una aparença indiferent al gènere (que no sapiguem identificar com a nens o com a nenes, o com a dones o com a homes), o que barregin elements de caracterització femenins i masculins (per exemple, un nen amb faldilla).
- Existeixen contes on apareixen personatges femenins que transgredeixen el rol de gènere hegemònic i tenen accés a actituds, jocs, aventures o accions que es podrien considerar masculines, però no pas al contrari. En aquest sentit són encara minoritaris els contes on apareguin personatges masculins que tinguin actituds de cura o on sigui molt present l'expressió de les emocions.
- Una bona notícia és que, cada vegada més, la diversitat cultural i d'origen és present als contes infantils i també, tot i que en menor mesura, la diversitat funcional comença a aparèixer a les il·lustracions i narracions de contes infantils. La diversitat d'identitats, no obstant això, encara es troba molt invisibilitzada, alhora que trobem a faltar històries i il·lustracions que facin confluïr diferents eixos de diversitat.
- Quantitativament parlant, sovint apareixen més personatges masculins que femenins, sobretot quan són els protagonistes de la història. Aquest

fet implica que estem oferint més referents masculins que femenins a les criatures.

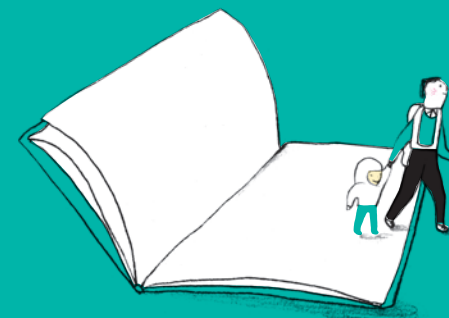
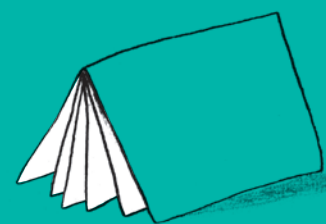
- En la majoria dels casos, els personatges que apareixen tenen una identitat fixa, és a dir, que no varia mai, pressuposant que la identitat és una cosa fixa i invariable. La identitat, en canvi, és un procés dinàmic que anem elaborant al llarg de la nostra vida i per tant variable, ja que està en constant construcció. En aquesta línia podem trobar contes que acompanyen a la reflexió sobre la identitat a partir dels tres o sis anys.
- En un percentatge elevat, els models de relacions afectives que apareixen als contes són majoritàriament heterosexuales, sense tenir en compte la diversitat de relacions afectives presents en la nostra societat.
- També observem que, en la majoria dels casos, el model de família que predomina és el de la família nuclear heterosexual. De la mateixa manera que passa amb les relacions afectives, la diversitat de models familiars (famílies monoparentals, reconstituïdes, de dones lesbianes, homes gais, etc.) encara és un aspecte minoritari als contes infantils i absent en aquells dirigits a la petita infància.
- Sovint els personatges que apareixen mostren rols de gènere estereotipats on les tasques estan molt marcades en funció del sexe dels personatges (per exemple la mare ordena la roba mentre el pare fa un forat a la paret, o la mare/dona es troba a casa i el pare/home a la feina, etc.).

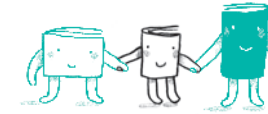
Prendre consciència d'aquests estereotips ens permet incorporar la perspectiva de gènere en la nostra mirada i tria de contes, alhora que estarem acompanyant les criatures en la construcció d'un pensament crític i farem dels contes una eina de transformació social.

ROLS I ESTEREOTIPS DE GÈNERE

Personatges femenins	Personatges masculins
Elles esperen, cuiden, cusen, netegen, ploren, són per als altres.	Els lluiten, salven, rescaten, viatgen, viuen aventures, són per si mateixos.
Les nenes i dones es descriuen com a boniques, dolces, delicades, pobres, ingènues, de lletres, intuïtives, volubles...	Els nens i homes es descriuen per la seva valentia o covardia, astúcia, agressivitat, eficàcia, pensament racional, treballs productius o per situacions de poder.
Els finals feliços representen la més perfecta existència desitjada: casar-se amb el príncep blau o convertir-se en reina o princesa.	Els finals feliços representen l'obtenció del repte: salvar la princesa, casar-s'hi o triomfar.
En les relacions afectives, elles esperen ser escollides.	En les relacions afectives, ells són qui escullen.

4 LA TRIA DE CONTES COEDUCATIUS

Com hem vist al llarg d'aquesta guia, l'etapa de la petita infància és aquella etapa on tot gira al voltant de la vida quotidiana: les emocions, l'autoestima, el respecte, les necessitats bàsiques, el coneixement del propi cos, etc. conformen els sediments amb els quals s'inicia el camí de la vida. En aquest procés la curiositat és la intel·ligència més gran, és la porta d'entrada a la descoberta d'una mateixa, de les altres i del món que ens envolta, i és aquella etapa que ens permet seguir avançant.

La presentació dels contes en la petita infància ha d'anar de la mà del mateix procés de desenvolupament. Així doncs, cal introduir les històries en la mesura que els infants van adquirint la capacitat d'abstracció i de llenguatge. Previ a aquesta adquisició, el llibre il·lustrat, on la imatge té molt més pes que el text, aporta una experiència manipulativa/sensorial i és un recurs per reconèixer i anomenar la realitat que ens envolta. De la mateixa manera, l'adquisició de vocabulari fa que la criatura tingui més recursos de comunicació i expressió, alhora que el procés cognitiu es veu afavorit. Els llibres infantils són un recurs idoni per potenciar aquest estret vincle entre el procés cognitiu i el desenvolupament del llenguatge, ja que una paraula funciona com un rètol per al nostre pensament. És així, doncs, com amb el llenguatge construïm realitats i és per aquest motiu que és important un ús inclusiu del llenguatge, que anomeni la diversitat, perquè allò que no s'anomena, no existeix.

4.1 La coeducació

UNA APOSTA EDUCATIVA TRANSFORMADORA

Actualment ens trobem en un moment de renovació pedagògica i revisió crítica dels processos d'aprenentatge. En aquest context, la coeducació proposa repensar l'educació des d'una perspectiva de gènere; és per tant, una aposta d'educació transformadora que qüestiona el sistema sexe-gènere i les seves conseqüències. Té com a objectiu final que cada persona pugui ser qui vulgui ser, sense limitacions per raó de gènere i on la diversitat sigui la norma. D'aquesta manera, la coeducació esdevé el primer esglaió en la prevenció de les violències de gènere, en tant que permet construir relacions basades en el respecte i la diversitat.

COEDUCACIÓ

La coeducació és una aposta educativa per alliberar les criatures de les limitacions i desigualtats que imposen els gèneres, que incorpora el saber de les dones i els homes per tal que cada persona es pugui desenvolupar lliurement.

Tal com vàiem més amunt, la coeducació posa el focus en els agents i els instruments de socialització, revisant quins missatges emeten i com afecten al desenvolupament de les criatures. D'aquesta manera, els contes, com a eines de socialització, també estan sota la mirada coeducativa. La proposta coeducativa és integrar quatre idees clau en la nostra acció educativa, que han d'estar presents als contes que utilitzem:

- **Qüestionar els rols i estereotips de gènere normatius i ampliar els nostres imaginaris.**

Integrar una mirada crítica que revisi els models de personatges que apareixen als contes i la manera de ser, vestir, actuar i de fer que transmeten, és necessari per tal d'obrir un ventall més ampli de possibilitats de ser, sentir, pensar i actuar de les criatures. La identificació amb els personatges i les situacions que apareixen als contes és un dels trets més important d'aquest instrument com a eina educativa i d'acompanyament.

- **Educar en la diversitat, és a dir, reconèixer-la i visibilitzar-la.**

És important reconèixer i visibilitzar la diversitat en totes les seves dimensions: diversitat de formes de ser, d'unitats familiars, de desitjos sexuals i maneres d'estimar, d'orígens i de cultures, de religions i formes de pensar, de llengües, d'edats, de capacitats i totes aquelles característiques que diferencien les persones i que ens fan diferents i úniques però no desiguals. Aquest treball potenciarà un creixement més obert de les criatures i alhora facilitarà la inclusió, el respecte i l'empatia cap a realitats diferents a les nostres. Oferir models que recullin la riquesa de la diversitat humana permetrà que les criatures puguin identificar la diversitat d'experiències com la norma i no com l'excepció.

- **Donar valor i posar al centre de les relacions aquells aspectes tradicionalment considerats propis del gènere femení.**

Posar al centre de l'acció educativa el benestar de les persones és im-

prescindible per aconseguir una societat més justa i sostenible. Es tracta, doncs, de posar en valor aspectes associats tradicionalment al gènere femení, com la cura, el món de les emocions i els sentiments, l'escolta, les relacions de cooperació, etc. La presència als contes d'aquests aspectes en personatges tant masculins com femenins dóna la possibilitat tant a nenes com a nens de construir experiències basades en el respecte i la cura, en lloc de la violència o la competitivitat.

- **Generar unes relacions justes i equitatives en el marc d'una cultura de pau i no-violència.**

Les relacions basades en la violència i la imposició d'unes persones, models o idees sobre d'altres, condueix a un model de societat que exclou, discrimina i genera patiment. Integrar una cultura de pau i no-violència, a través de les històries i imatges que mostrem als nostres contes, significa potenciar el benestar de totes les criatures.

Per tal d'integrar aquestes idees en la tria coeducativa, necessitem que la curiositat que ens mouen les històries ens porti a descobrir un llenguatge i uns imaginaris rics i diversos, que ens permetin construir-nos des de la base del reconeixement i el respecte vers la diversitat. En aquest sentit, l'elecció dels contes ha de permetre acompanyar les criatures en aquesta descoberta sense condicionants de gènere, de manera que en potencii la creativitat i la fantasia.

Així mateix, la integració d'aquestes idees requereix un pas previ, el reconeixement del sexisme a la nostra societat i, per tant, en alguns dels nostres contes. Per tal d'aconseguir una tria de contes coeducativa serà necessari entrenar la mirada de gènere i poder identificar com aquest opera en la nostra societat i es presenta a les històries que expliquem a les criatures.

4.2 Entrenant la mirada de gènere

IDENTIFICANT EL SEXISME

El sexisme està molt present en la nostra societat i en la majoria de contes infantils que hi trobem. Diem que la nostra societat és sexista perquè, partint de les característiques biològiques dels nostres cossos ens classifica com a «dones» o «homes» i ens atribueix la forma en la qual hem de pensar, actuar i sentir. L'entorn social de la criatura reproduceix aquesta atribució des dels primers moments de vida i ho fa a través dels contes, les joguines, la roba, l'ús del llenguatge, els mitjans de comunicació, etc.

És probable que trobem pocs contes no sexistes, i és per això que diem que la intervenció adulta és tan important, perquè serà aquesta la que podrà contrarestar l'efecte del sexisme en les criatures. És també per aquest motiu que volem remarcar la necessitat de noves creacions en la producció de llibres infantils dirigits a la petita infància; creacions no sexistes, que reconguin la diversitat en la seva pluralitat d'expressions i que incorporin la perspectiva intercultural, trencant amb estereotips i discriminacions de tipus cultural.

Per tal d'identificar el sexisme als contes que tenim a l'abast ens fixarem en els aspectes següents:

Sexisme al llenguatge

Suposadament, el llenguatge emprat al llarg de la història ha estat neutre. No obstant això, la realitat és que l'ús del genèric masculí per anomenar allò masculí i femení acaba per invisibilitzar les dones. Per exemple, quan fem el genèric masculí: ciutadans, teòricament ens estem referint als ciutadans i a les ciutadanes. No obstant això, és obvi que la paraula ciutadans exclou tota una part de la població: la femenina. És per aquest motiu que existeix la necessitat d'impulsar un llenguatge inclusiu que inclogui totes les persones. Per dur a terme aquesta necessitat es proposen l'ús de mots genèrics inclusius (ciutadania, joventut o equip mèdic); dobles formes (els ciutadans i les ciutadanes; les metgesses i els metges); i formes abreujades (ciutadans/anes; metges/esses, catedràtic/a).³

L'ús del llenguatge sexista encara està molt arrelat a la nostra cultura i és habitual trobar-lo en els llibres infantils. És per aquest motiu que no l'hem de perdre de vista i hem d'anar modificant l'ús que fem del llenguatge per tal d'incorporar un llenguatge inclusiu en la quotidianitat de les criatures, des de ben petites. Des d'una mirada coeducativa, diem que allò que no s'anomena no existeix i que, per tant, cal anomenar la realitat amb tota la seva diversitat possible i per imaginar, perquè les criatures puguin jugar i experimentar mil maneres de ser i fer per finalment, o millor dit, temporalment, decidir qui i com volen ser. Diem temporalment perquè, tal com ja hem dit, la identitat no és quelcom fix que un bon dia definim i fixem, sinó que és un element en constant construcció en un diàleg amb un/a mateix/a, l'entorn i les experiències viscudes.

³ Tallers per la igualtat. <http://www.cdp.udl.cat/tallers>

Estereotips de gènere

Tal com hem vist, els estereotips de gènere intervenen en la socialització de les criatures en tant que modelen i delimiten les seves possibilitats. En la literatura infantil, sovint podem observar personatges i protagonistes que reproduïxen aquests estereotips i reproduïxen una cultura sexista. Així doncs, encara avui en dia seguim trobant que, a les il·lustracions i narracions que trobem als llibres infantils, predominen els rols associats a les dones com el d'esposa, mare, cuidadora, bruixa o seductora. Així mateix, trobem que segueixen predominant rols associats als homes com el de fort, valent, sempre amb iniciativa i poc emocional. Identificar aquests rols ens permetrà saber en quina mesura aquell conte, per si sol, està transmeten o no una cultura sexista.

Aquests estereotips es poden transmetre tant per la descripció escrita dels personatges com per la manera gràfica amb què aquests són presentats. Pel que fa a les il·lustracions, ens podem fixar en la mida (a vegades les masculines es mostren de manera exagerada i/o més grans que les femenines) i també en els detalls: les expressions de les cares, la roba que duen uns i altres i els colors (el rosa i colors suaus per als personatges femenins i el blau i colors forts per als masculins), entre d'altres.

Discriminacions sexistes i violència

A vegades podem trobar situacions on les persones són discriminades per trencar amb les normes i estereotips de gènere. Les discriminacions són aquelles accions de tracte diferent i de menyspreu cap a una persona o un grup social en funció d'alguna de les seves característiques (com poden ser

l'ètnia, el gènere, l'orientació sexual, la religió, l'edat o la classe social)⁴. En el nostre cas, posem el focus en el gènere. D'altra banda, la violència és molt present en la nostra societat, si bé moltes vegades se'ns pot passar per alt en les seves formes més subtils. És per això que cal posar atenció en les diferents formes de violència i discriminació que poden aparèixer als contes.

Per tal de detectar el sexisme en un conte, cal fixar-nos, doncs, en si apareixen situacions de discriminació o violència que tenen una resolució no positiva. Quan parlem d'una resolució no positiva, ens referim a ignorar, invisibilitzar o menystenir la situació discriminatòria o de violència. Per exemple, si en un conte hi ha un grup de criatures on una és discriminada pel fet de mostrar una masculinitat no normativa i això no comporta una resolució positiva, estaríem parlant d'un llibre sexista.

⁴ Guia didàctica Dibuixant el gènere, Gerard Coll-Planas, <http://www.dibgen.com/>

4.3 Identificant una tria coeducativa

Un cop analitzat el sexisme al conte, el segon pas és analitzar de quina manera no sols no és sexista, sinó que la tria global de contes que fem ofereix elements interessants per avançar coeducativament. Una tria coeducativa, doncs, és aquella que busca mostrar la diversitat en equilibri: es tracta d'aportar els elements necessaris per tal d'obtenir un equilibri en la diversitat que presentem a través dels contes, és a dir, aportar aquella diversitat (de cultures, identitats, d'unitats familiars, funcional, etc.) que no apareix en la selecció de contes que tenim inicialment a l'abast.

Enriquir la nostra biblioteca de contes des d'aquesta mirada, ens permetrà enriquir els imaginaris de les criatures que utilitzin aquesta biblioteca. Per tal d'aconseguir una tria coeducativa ens podem fixar en el requadre següent.

ELEMENTS PER A LA TRIA COEDUCATIVA

- Equilibri en el nombre de personatges masculins i femenins.
- Presència de personatges amb identitats de gènere no normatives.
- Equilibri en el repartiment de tasques, activitats, emocions, maneres de ser i d'expressar entre els diferents personatges.
- Presència de personatges que transgredeixen rols i estereotips de gènere.
- Presència d'arguments que destaquin l'equitat i la diversitat o fomentin l'anàlisi crítica de la realitat.
- Presència de diversitat en les formes d'estimar i relacionar-se (lesbianes, gais, heterosexuales, bisexuals...).
- Presència de diversitat en els models familiars.
- Presència de diferents eixos de diversitat (funcional, cultural, d'edats...).
- Resolució no-violenta dels conflictes.

La tria de llibres coeducatius per a la petita infància requereix, doncs, d'una perspectiva de gènere i una intenció favorable a reconèixer i visibilitzar la diversitat en la seva pluralitat d'expressions. Per tant, caldrà revisar cada espai de contes que les criatures tenen a l'abast, aportant aquells elements necessaris perquè pugui ser un espai de contes coeducatius. Fer una tria coeducativa és una acció ètica, que implica estar compromeses i coresponsabilitzar-nos en la tasca educativa.

PROPOSTA PER A L'ANÀLISI

Identificant el sexisme

Sí No

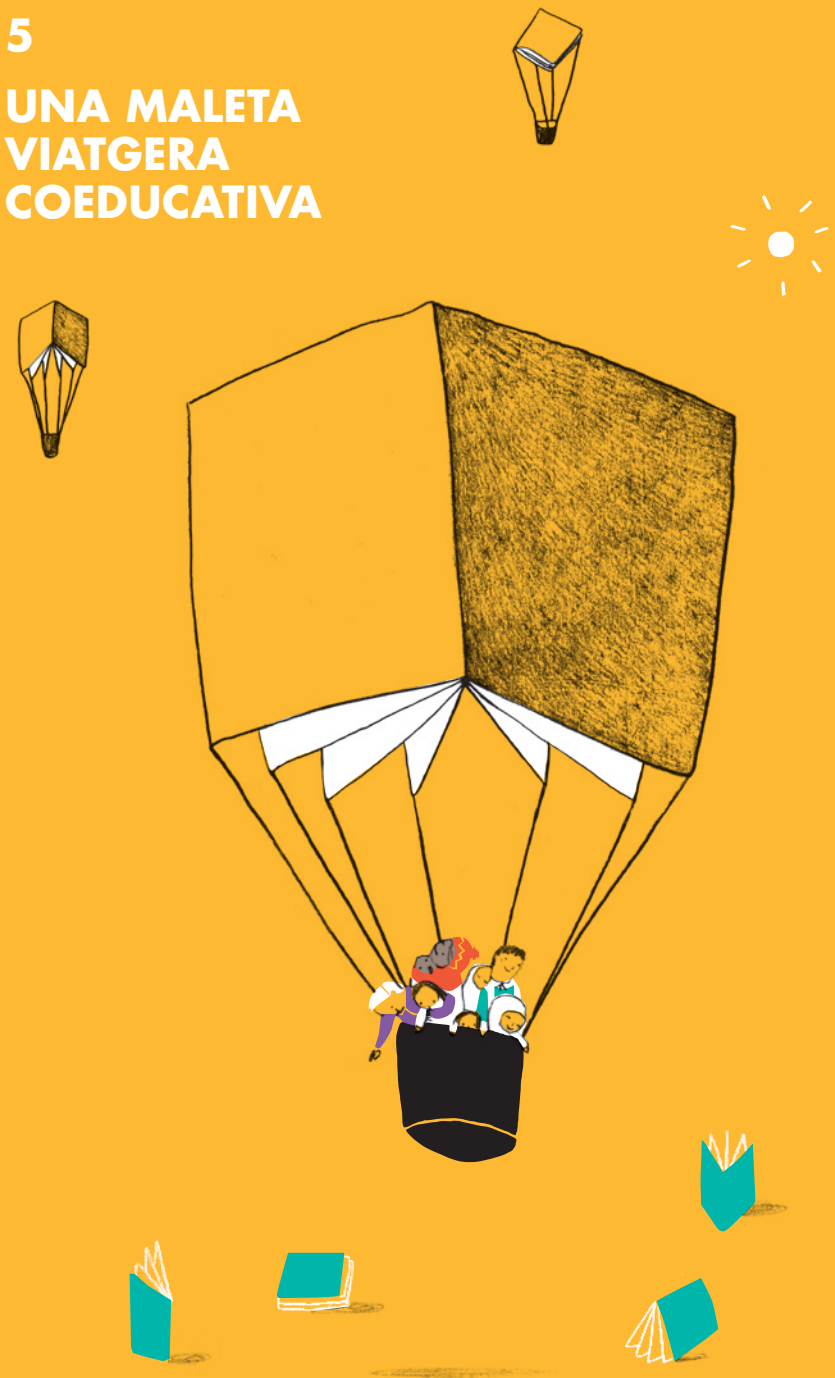
- El llenguatge que s'utilitza és sexista? Fa servir el masculí com a genèric?
- Els personatges incorporen estereotips de gènere?
- Hi ha discriminacions sexistes o situacions de violència?

Identificant elements coeducatius

Sí No

- Hi ha un equilibri en el nombre de personatges masculins i femenins?
- Apareixen personatges amb identitats de gènere no normatives?
- Hi ha un equilibri en el repartiment de tasques, activitats, emocions, maneres de ser i d'expressar entre els diferents personatges masculins i femenins?
- Apareixen personatges que transgredeixen els rols de gènere?
- Apareixen formes d'estimar i relacionar-se no normatives (lesbianes, gais, bisexuals...)?
- Hi ha diversitat de models familiars?
- Apareixen diferents eixos de diversitat (funcional, d'origen, de classe...)?

5
UNA MALETA
VIATGERA
COEDUCATIVA

5.1 Contes per a la petita infància

A continuació us oferim una selecció de contes en els quals podreu trobar una petita anàlisi relacionada amb els aspectes que venim comentant (identificació del sexisme i mirada coeducativa) i algunes idees per acompanyar. Esperem que us sigui d'utilitat!

Quico i Tula. Els bons costums

Patricia Geis & Sergio Folch
Combel, 2006

Hàbits i descoberta de l'entorn

A ajudar!, *A curar-se!*, *A dinar!* o *Adéu, bolquers!* són alguns dels títols d'aquesta col·lecció, on l'autora acompanya les criatures en diferents reptes com poden ser: despendre's del xumet, dels bolquers o dinar. Són llibres quadrats, de format petit i cartró.

Identificant el sexisme: aquesta col·lecció presenta un equilibri en nombre de personatges masculins i femenins, alhora que, en un dels contes, situa el personatge masculí en l'acció d'ajudar (acció vinculada tradicionalment a les dones).

Identificant una tria coeducativa:

aquests llibres donen visibilitat i reconeixen la diversitat d'origen entre les criatures, de manera que aporta una mirada oberta a la diversitat.

Acompanyant: són exemplars que podem deixar a les mans de les criatures, per tal que els explorin i aprenguin a passar les primeres pàgines. Alhora, poden començar a anomenar la realitat que les envolta a través d'aquelles imatges que els siguin més properes i familiars.

Serafina. La princesa que camina

Little Titiris
Titiris, 2016

Descoberta de l'entorn

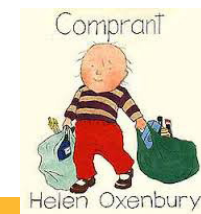
Aquest llibre ens presenta una princesa que trencarà amb l'estereotip hegemònic: la princesa que espera que arribi el seu príncep blau. En aquestes il·lustracions descobrim una princesa activa, que simplement gaudeix de descobrir el món que l'envolta.

Identificant el sexisme: no hi trobem cap element sexista, per la qual cosa podríem dir que és un llibre no sexista.

Identificant una tria coeducativa:

destaca perquè ens ofereix un model de noia princesa transgressora, que trenca amb l'estereotip de gènere hegemònic. I ho fa situant la protagonista a l'espai exterior, amb una actitud activa, segura i curiosa.

Acompanyant: és un llibre que podem deixar a les mans de les criatures, per tal que l'explorin soles i aprenguin a passar les primeres pàgines. Alhora, poden començar a anomenar la realitat que les envolta a través d'aquelles imatges que els siguin més properes i familiars.

Els llibres del nen petit

Helen Oxenbury
Joventut, 1990

Hàbits i descoberta de l'entorn

L'autora d'aquesta col·lecció de llibres per a la petita infància recrea el món més proper de les criatures a través de la il·lustració. *Al llit*, *La família*, *Jugant*, *Comprant*, *Vestint-se*, *Ajudant* o *De vacances* són alguns dels títols de la col·lecció. Són llibres quadrats, de format petit i de cartró.

Identificant el sexisme: la col·lecció destaca per una il·lustració molt nítida, on el gènere dels personatges no és definit. Aquest tipus d'imatge acompanya la criatura en la descoberta del seu entorn d'una forma no estereotipada, de manera que evita la transmissió dels estereotips de gènere. Són imatges que transmeten tendresa, on apareixen relacions de cura i respecte.

Identificant una tria coeducativa:

hi trobem a faltar la diversitat d'origen en els personatges. A treballs posteriors de la mateixa autora, com *Saltar i caure*, aquest aspecte s'incorpora.

Acompanyant: són llibres que podem deixar a les mans de les criatures, per tal que elles els explorin soles i aprenguin a passar les primeres pàgines. Alhora, poden començar a anomenar la realitat que les envolta a través d'aquelles imatges que els siguin més properes i familiars.

Bon viatge, petitó!

Beatrice Alemagna

A buen paso, 2015

Hàbits i descoberta de l'entorn

Una criatura es prepara per sortir de viatge. No sabem on va, però sabem que ha d'anar lluny. Es prepara de manera minuciosa, com si seguís un ritual precís en el qual participen la mare, el pare i, fins i tot, el gat. Un llibre petit i delicat per acompanyar les criatures cada nit cap al món dels somnis.

Identificant el sexisme: el títol d'aquest llibre ens deixa entendre que el protagonista és un noi, tanmateix, les il·lustracions ens permeten modificar el gènere del personatge. El fet que el llibre estigui escrit en primera persona, facilita un llenguatge no sexista.

Identificant una tria coeducativa:

destaca la il·lustració en tant que és força neutra pel que fa als gèneres hegemònics. Ahlora, tant pare com mare es coresponsabilitzen de les tasques de cura.

Acompanyant: aquesta és una història per acompanyar els infants en l'hàbit quotidià d'anar a dormir. El format cartró permet que sigui un llibre que la mateixa criatura pugui manipular sola.

El xumet de la Nina

Christine Naumann-Villemin
i Marianne Barçilon

Corimbo, 2004

Hàbits i emocions

Aquesta és la història de la Nina i de com va ser el seu procés en despendre's d'un objecte molt i molt valuós i important per a ella com és el xumet. Ahlora, la Nina ens mostrarà una actitud que trenca amb l'estereotip de gènere hegemònic i ens ensenyarà que el llop, dolent i ferotge, també pot ser tranquil i amable.

Identificant el sexisme: de nou trobem un llibre no sexista. L'únic esment que hi podríem fer és sobre el model de relació adulta que es projecta en la protagonista; ens referim al moment en què aquesta es casa i ho fa amb un noi.

Identificant una tria coeducativa:

destaca perquè ofereix un personatge femení que actua transgredint el gènere hegemònic. Així doncs, trobem una Nina valenta, amb iniciativa i decisió, segura d'ella mateixa i capaç de gestionar emocionalment un moment tan important com és despendre's del xumet. Ahlora, la il·lustració és capaç de mostrar tots aquests atributs en la Nina.

Acompanyant: és un llibre per ser explicat, amb el qual la criatura es pot identificar i amb una història que la pot ajudar en el procés, de vegades difícil, de despendre's del xumet.

Endevina com t'estimo

Sam McBratney i Anita Jeram

Kókinos (edició desplegable), 2011

Emocions

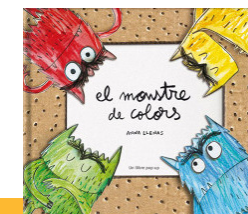
Aquesta història ens parla de la relació entre una llebre petita i una de gran, i la seva mesura de l'amor en una conversa que tenen abans d'anar a dormir. Un diàleg en el qual es parla de la importància d'expressar aquest sentiment, acompanyat per il·lustracions que transmeten molt bé allò de què s'està parlant. Es pot trobar en diferents formats.

Identificant el sexisme: destaca per una il·lustració nítida, on el gènere dels personatges no està definit i, per tant, podem al·ludir a la llebre gran com a mare, pare, tiet o tieta, etc. El llenguatge que utilitza facilita un ús inclusiu de la llengua, ja que ens parla de la llebre gran i la petita.

Identificant una tria coeducativa:

la presentació dels personatges ens permet crear diferents entorns i protagonistes amb els quals succeeix la història. Tots i totes podem ser la llebre gran i la petita.

Acompanyant: tot i que podem trobar diferents formats d'aquest conte, la versió que aquí us proposem és la desplegable. Amb aquesta, podem donar acció al conte mentre l'anem explicant. També és molt divertit representar les diferents mesures de l'estima conforme van apareixent a la història.

El monstre de colors

Anna Llenas

Flamboyant, 2012

Emocions

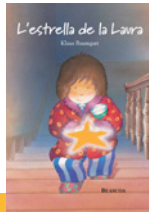
El monstre de colors no sap què li passa. S'ha fet un garbuix d'emocions i ara li toca desfer l'embolic. Sabrà posar en ordre l'alegria, la tristesa, la ràbia, la por i la calma? Aquest és un llibre pensat per treballar emocions bàsiques de forma divertida.

Identificant el sexisme: va acompanyat d'un petit text on sovint podem observar l'ús del plural masculí com a genèric per referir-se a totes les persones: «els altres», «quan estàs trist», «vols estar sol», «quan estàs enfadat», «et tornes petit», etc.

Identificant una tria coeducativa:

és un recurs que posa de manifest la importància de prendre consciència i anomenar allò que ens passa per dins, és a dir, els nostres sentiments. Aquest serà un treball clau en la prevenció de les violències de gènere.

Acompanyant: és un llibre per ser explicat, on la història del monstre de colors ens portarà a descobrir diferents emocions. Existeix un quadern perquè les criatures pintin el monstre amb el color de cada emoció. Cal que prenem atenció a l'ús del llenguatge quan expliquem la història i utilitzar un llenguatge inclusiu; ja sigui utilitzant paraules neutres (per exemple «altres persones») o anomenant el masculí i femení de cadascuna quan ens estiguem dirigint a nens i nenes alhora (per exemple «trist o trista»).

L'estrella de la Laura

Klaus Baumgart
Beascoa, 1997

Emocions

Una nit que la Laura no pot dormir i mira per la finestra de l'habitació, aleshores veu com una petita estrella cau just davant de casa seva, damunt la vorera. La Laura s'emporta l'estrella a casa, però a l'endemà ja no hi és.

Identificant el sexisme: la protagonista d'aquesta història és una noia. Hi trobem una imatge poc estereotipada que no destaca per atributs vinculats al gènere femení hegemònic (la bellesa, la passivitat, etc.), sinó per l'aventura que viu i l'aprenentatge que en resulta.

Identificant una tria coeducativa:

un dels aspectes que podem destacar d'aquest conte és que la protagonista és una nena. En aquest sentit, és un conte que contraresta la major part de la producció de contes infantils amb protagonistes masculins que trobem avui dia.

Acompanyant: aquesta delicada història explica el que la Laura ha descobert i viscut amb la seva estrella i ens fa comprendre el fet que, de vegades, cal separar-nos de les coses que estímem.

Familiari

Mar Cerdà
Comanegra, 2014

Diversitat familiar

Totes les famílies del món són en aquest llibre! No importa si són tan nombroses que podrien omplir un autobús, ni quants pares o mares tenen, si són divertides o ensopides, si els seus membres viuen tots junts o bé repartits pel món, si són alts o més aviat baixets... Fins i tot n'hi ha que tenen una mascota tan estimada com si fos una més de la família! Tot és possible quan parlem de famílies. Per això en aquestes pàgines en podreu trobar més de 80.000.

Identificant el sexisme: destaca pel fet de ser una eina divertida amb la qual desfer el mite de la família nuclear (mare, pare i criatura/es) i les relacions heterosexuales dins l'àmbit familiar.

Identificant una tria coeducativa:

aquest llibre esdevé un joc que ens servirà per entendre que cada família és única i especial. És un recurs per donar visibilitat a la diversitat d'origen, de capacitats i edats en l'àmbit familiar.

Acompanyant: és útil per acompanyar les criatures en l'exercici d'obrir la mirada a la diversitat familiar. Ens podem preguntar si la família que hem creat és com la nostra o no, i què la fa igual i diferent alhora.

Col·lecció de contalles L'Alba

Catalina Pallàs i Mara Cebrián
Onada, 2010

Diversitat familiar

L'Alba és una nena de 5 anys a qui agrada jugar, aprendre, somiar, riure i gaudir de la vida amb els seus amics i amigues i la seva família. Les seves mares la cuiden i la guien perquè aconsegueixi els seus somnis. Alhora les seves amistats provenen d'arreu del món.

Identificant el sexisme: la col·lecció de contalles de L'Alba és una metàfora de la igualtat, on la protagonista ens mostra la seva quotidianitat en una família construïda per dues mares.

Identificant una tria coeducativa:

la col·lecció ens mostra un tipus d'unitat familiar cada vegada més present en la nostra societat, per la qual cosa és important que les criatures puguin integrar-ho des de ben petites en el seu imaginari quotidià. Així mateix, la protagonista ens presenta unes relacions d'amistat basades en la igualtat i la diversitat, on allò important és que són persones, felices i divertides.

Acompanyant: destaca per la il·lustració, ja que ens descriu situacions quotidianes de la vida d'una criatura. Així mateix el text en format contalla, ens acompanya en la presentació de les imatges.

Óssos

Sean Taylor i Emily Hughes
Libros del zorro rojo, 2014

Diversitat familiar

Aquesta és la història de dos óssos, pare i fill, un dia que fa molta calor i decideixen anar al riu per refrescar-se. En aquest camí, els dos óssos compartiran diferents experiències. A la contraportada podem llegir: «Sabies que un parell d'óssos valerosos és la cosa més valerosa del món?»

Identificant el sexisme: sabem que els personatges d'aquesta història són masculins (l'ós i el pare) i tanmateix ens presenta un model de relació pare-fill lliure d'estereotips de gènere (el pare que cuida, abraça, permet el plor, etc.). Així mateix, el llenguatge que s'utilitza és inclusiu i les relacions que es valoren són aquelles guiades per la cura. Així doncs, podem dir que aquest és un llibre no sexista.

Identificant una tria coeducativa:

aquesta obra aporta diversitat a l'imaginari en relació amb el model de família que presenta (pare-fill) i el model de masculinitat, el qual ens ofereix una alternativa als models hegemònics de gènere.

Acompanyant: és una història per ser explicada, on trobem moments en què la criatura pot identificar-s'hi (per exemple, quan cau al riu). També és una història que parla de la relació que s'està donant en el mateix espai i temps que l'expliquem.

L'aniversari d'en Peixet

Guido van Genechten

Símbol, 2005

Diversitat

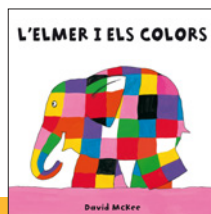
En Peixet avui fa dos anys i convida tots els seus amics i amigues a la festa d'aniversari. Hi haurà animals prim i grassos, grossos i petits, curts i llargs, rectes i corbats, contents i tristos. De la mateixa sèrie que El peix Peixet, aquest és un llibre dissenyat pensant en els nens i les nenes més petits: de tacte agradable i pàgines consistents, de colors vius i dibuixos clars i amb les puntes arrodonides.

Identificant el sexisme: sabem que el protagonista d'aquesta història és un mascle pel seu nom (En Peixet), tot i que l'atribut que el defineix (la corona) és de color rosa, la qual cosa ens porta a presentar un personatge masculí caracteritzat per un color tradicionalment associat a la feminitat hegemònica. El llibre està acompanyat d'un petit text en el qual podem observar l'ús del genèric plural masculí «tots» per referir-se al conjunt de personatges.

Identificant una tria coeducativa:

és un recurs per obrir la mirada de les criatures a la diversitat de colors, formes de ser i sentir des d'una història simple i propera com és la festa d'aniversari.

Acompanyant: per acompanyar la lectura d'aquesta història cal que parem atenció al llenguatge per tal d'utilitzar-lo inclusiu a l'hora de parlar del conjunt de personatges que apareixen al conte. Així doncs, podríem dir: «si, tots els amics i les amigues aniran a la festa, i totes [amb el referent de persones] juntes cridaràn... moltes felicitats!»

Col·lecció L'Elmer

David McKee

Beascoa, 2013

Diversitat

L'Elmer sempre troba la manera de divertir-se. A través d'aquesta col·lecció, els infants descobriren els colors, les amistats o un dia qualsevol amb l'Elmer. Llibres de colors en format cartró protagonitzats per un elefant diferent als altres, un elefant multicolor que fa de la diversitat una virtut.

Identificant el sexisme: un dels aspectes que podríem anomenar és que la col·lecció utilitza el masculí genèric per referir-se tant a personatges masculins com femenins. En aquest sentit, doncs, caldrà que parem atenció a l'ús del llenguatge per tal d'utilitzar-lo inclusiu.

Identificant una tria coeducativa:

a través de les històries de l'Elmer podrem descobrir diferents colors o amistats, entre d'altres. És un bon recurs per apropar-nos a la diversitat.

Acompanyant: val la pena recordar quina és la història de l'Elmer, per tal de dotar de més sentit aquesta col·lecció: és un elefant de colors, diferent a la resta d'elefants grisos. Per aquest motiu, ha rebut burles dels seus companys i companyes, però ha trobat la manera de capgirar la situació i ser tractat com a igual. La col·lecció de l'Elmer neix d'aquesta capacitat de resiliència i ens mostra com de divertida és la vida d'un elefant diferent.

Et pourquoi pas toi?

Madalena Matoso

Notari 2011

Desfent els gèneres

Com s'ha de fer front a la delicada qüestió de la igualtat entre dones i homes? Aquest llibre ens proposa fer-ho d'una forma molt concreta: a través de les imatges independents i en moviment, que apareixen a la part superior i inferior de cada pàgina. D'aquesta manera, la criatura pot jugar a crear diferents personatges on els atributs propis dels gèneres hegemònics es barregin en activitats quotidianes com sortir a passejar, llegir una història o fer surf, entre d'altres.

Identificant el sexisme: a través del joc que proporcionen les imatges, aquest llibre és un recurs per transgredir els gèneres hegemònics en activitats quotidianes. Molt adequat per trencar els estereotips de gènere i oferir una mirada oberta a la diversitat de formes de ser.

Identificant una tria coeducativa:

aquesta obra esdevé un joc que ens servirà per mostrar i visibilitzar la diversitat de formes de ser i actuar, alhora que reconeix i visibilitza la diversitat d'origen entre els diferents personatges. Tot i que també posa de relleu la diversitat funcional, trobem que aquesta podria tenir més presència, així com també trobem a faltar més reconeixement de la diversitat d'edats.

Acompanyant: és una proposta de joc per a la criatura, ideal per jugar amb una persona adulta al costat. El joc consisteix a crear diferents personatges, prenent consciència dels atributs que el defineixen.

Gent de tota mena*

Emma Damon

Beascoa, 1995

Diversitat

Pots trobar gent de totes les mides, formes i colors. I cadascú és una persona especial. Aquest llibre per aixecar i mirar presenta tota classe de nens i nenes d'una manera afectuosa i simpàtica. Al final hi ha un mirall perquè et miris i apuntis en una pàgina com ets tu.

Identificant el sexisme: un aspecte interessant d'aquest llibre, és que casi sempre presenta als personatges com a «persones», utilitzant d'aquesta manera un llenguatge inclusiu. Tot i que observem imatges de personatges força estereotipats (principalment en el tipus de roba i pentinats), els rols de gènere es troben força equilibrats entre els personatges femenins i masculins.

Identificant una tria coeducativa:

el missatge d'aquest llibre és clau quan parlem de coeducació; és la idea que totes les persones som diferents i això ens fa especials.

Acompanyant: aquest és un llibre que facilita, de manera divertida, una reflexió sobre la diversitat de mides, formes i colors de les persones. Nosaltres et proposem que en aquesta reflexió incorporis la perspectiva de gènere i, quan pareu atenció als cabells penseu que també les noies porten els cabells curts i els nois cabells llargs. O que allà on ara veiem una ballarina, podríem veure-hi un ballarí.

* Aquest llibre el trobareu al catàleg de de Biblioteques de la Diputació de Barcelona

Petita a la Jungla

Marta Altés

Blackie Little Books, 2017

Desfent els gèneres i emocions

La història la podríem resumir en una petita, la petita, que es decideix a desafiar a tots aquells que li diuen que encara no pot fer allò o això. I ella, perquè és la petita, tossuda i valenta, creu que sí, que podrà fer-ho. De vegades és difícil ser la més petita d'una gran colla, i més encara a la immensa jungla... Però com més petit/a ets, més grans són les teves aventures i més emocionants els reptes.

Identificant el sexisme: la història de la Petita, ens ofereix una protagonista que destaca per la seva capacitat d'autosuperació i valentia. Amb aquesta història, estarem trencant estereotips de gènere i oferint una referent femenina i valenta.

Identificant una tria coeducativa:

aquesta història ens parla d'una experiència amb la que moltes criatures poden identificar-se, per aquest motiu, és un conte recomanable per a treballar les emocions.

Acompanyant: aquesta és una història que podem nodrir de major o menor contingut segons l'edat de qui l'escolti. És una història que ens parla de dificultats, reptes i victòries. Quines d'aquestes t'han passat a tu alguna vegada?

5.2

Un tastet de contes per més endavant

Rols i estereotips de gènere

Editora Maite Canal, 2012

Artur i Clementina

Nella Bosnia i Adela Turín

Editorial Kalandraka, 2012

Rosa Caramel

Nella Bosnia i Adela Turín

Editorial Kalandraka, 2013

Una feliz catàstrofe

Nella Bosnia i Adela Turín

Editorial Kalandraka, 2014

El meu pare és mestressa de casa, i què?

Silvia Ugidos i Mikel Valverde

Editorial Galera, 2000

Què vull ser quan sigui gran?

Roser Capdevila i Elisabet Abeya

Editorial La Galera, 1997

Sexualitat(s)

Pessigolles

Alba Barbé i Serra, Sara Carro Ibarra

i Núria Fortuny Herrero

Edicions Bellaterra, 2012

Ni un besito a la fuerza

Marion Sandrock y Lydia Mebes

IAM, Gobierno de Aragón

El meu cos és meu!

Pro Familia i Dagmar Geisler

Editorial Juventud, 2015

Atenció a la diversitat

Sòc la Jazz

Jessica Herthel

Edicions Bellaterra, 2015

La meitat d'en Jan

Gemma Lienas

Editorial La Galera, 2008

Cua de sirena

Alba Barbé i Serra, Sara Carro Ibarra

i Joan Turu

Edicions Bellaterra, 2016

El meu fill princesa

Cheryl Kilodavis

i Suzanne De Simone

Edicions Bellaterra, 2015

Quatre petites cantonades de no res

Jerome Ruiller

Editorial Juventud, 2005

Una nova lectura dels contes tradicionals

Col·lecció «Vet aquí dues vegades»

Belén Gudes i Pablo Macías

Editorial Cuatro Tuercas

Col·lecció «Contes desexplicats».

Vivim del cuentu

Editorial Baula

La cenicienta que no quería comer perdices

Myriam Cameros Sierra i Nunila López

Salamero

Editorial Planeta, 2009

Sobre prínceps i princeses diverses

Les princeses també es tiren pets

Ilan Brenman

Editorial Bromera, 2011

Hi ha res més avorrit que ésser una princesa rosa?

Raquel Diaz Reguera

Ediciones Thule, 2010

El príncepe ceniciento

Babette Cole

Editorial Destino, 1990

La princesa listilla

Baette Cole

Ediciones Destino, 1990

El príncepe apagafuegos

Baette Cole

Ediciones Destino, 1990

La princesa rebel

Anna Kempf i Sarah Ogilvie

Blume Editorial, 2013

Altres

Cuentos para antes de despertar

Myriam Cameros Sierra

i Nunila López Salamero

Editorial Planeta, 2012

És mio

Jeong Soon-hee

Editorial Tramuntana, 2015

El somni de Nadia

Lión Forcada i Marc Montenegro

Edicions Bellaterra, 2014

6

IDEES PER ACOMPANYAR

Aquelles vegades en què acompanyem les criatures en l'aventura dels contes són petits oasis de tranquil·litat, de relax, d'intimitat, de contacte proper, d'escolta, de viure històries i aventures que sovint ajuden a viure millor el dia a dia de les criatures. Ens referim a com els contes que narren històries poden ser una eina per acompanyar en la gestió de les emocions i els reptes que viuen els infants. Són per tant, una gran oportunitat per en el seu creixement.

Hem vist com els contes són una eina de socialització en la tasca educativa. En aquest sentit, la literatura és un mirall de la cultura que la produeix, i és des d'aquest mirall que quan desenvolupem un pensament crític podem prendre decisions pròpies. La construcció d'un pensament crític vers els gèneres hegemònics és una de les finalitats que perseguim quan estem acompanyant.

Aquest acompanyament es pot dur a terme des de la intervenció directa o indirecta. De vegades podem intervenir indirectament només en la mesura de seleccionar els llibres que deixem al seu abast, tal i com em vist en l'apartat 4. D'altres vegades, sobretot quan volem entrar en el món dels contes, acompanyar vol dir ser-hi present de forma activa. A continuació us deixem un seguit de propostes per a la intervenció:

PROPOSTES PER A LA INTERVENCIÓ

SELECCIÓ DE CONTES

- Oferir maletes viatgeres que incorporin llibres no sexistes i una mirada coeducativa sobre el conte i les criatures.
- Anar renovant la biblioteca de llibres que tenim progressivament, incorporant cada vegada més contes no sexistes i que fomentin un pensament crític.
- Oferir un equilibri en els i les protagonistes dels llibres.
- Oferir personatges neutres o que transgredeixin els rols i estereotips de gènere.

ACOMPANYAMENT

- Explicar contes estereotipats invertint els rols i/o el gènere dels personatges, pot despertar la sensibilitat vers la diversitat en les identitats i rols de gènere. En la mesura que puguem, podem preguntar sobre com es viuen aquestes sensibilitats.
- Explicar contes modificant els rols i les característiques estereotipades dels personatges, permet obrir possibilitats en l'imaginari de les criatures. Per exemple, atorgar-li a una princesa atributs com la fortalesa, la valentia o l'atreviment.
- Davant històries sexistes i amb un nivell adequat a criatures de 2-3 anys, fer de la lectura de la història una eina per a la reflexió donant a conèixer l'existència d'altres possibilitats.
- Explicar els contes amb els finals oberts, possibilita ampliar els imaginaris i les maneres de ser i d'actuar dels diferents personatges.
- Fer preguntes adequades a l'edat de 2-3 anys, qüestionant perquè els personatges són com són o fan el que fan per tal de qüestionar la normalitat. A la vegada, podem fer preguntes per construir noves maneres de ser i fer.
- Jugar a fer servir el femení com a genèric i veure què genera a les criatures és una manera de fer que sensibilitza sobre la importància del llenguatge inclusiu.
- A l'hora de narrar la història, fer servir un llenguatge inclusiu. En la mesura que sigui possible utilitzar mots genèrics (ex. famílies) permet donar cabuda a la diversitat.

7

PER SABER-NE MÉS

Per saber-ne més podem acudir a llibres escrits per persones que coneixen el terreny en profunditat, també podem acudir als curts que, de forma visual, ens immerseixen en el terreny dels contes i el gènere. Finalment, disposem de diverses guies sobre contes que ens ofereixen una ampla selecció de contes coeducatius. A continuació, us deixem una selecció de referències:

LLIBRES

Turín, Adela. **Los cuentos siguen contando.** Editorial Horas y Horas, 1995

Solson Pairó, Núria. **Ni princeses ni pirates.** Eumo Editorial, 2016

Subirats i Matori, Marina. **Forjar a un hombre, moldear una mujer.** Editorial Aresta Mujeres, 2013

Coll, Gerard i Vidal, Maria. **Dibuixant el gènere.** Edicions 96, 2013
Material didàctic Dibuixant el gènere: <http://www.dibgen.com/>

Pam a pam, coeduquem. Quadern pedagògic per al professorat del cicle formatiu de grau superior d'educació infantil. Institut Català de les Dones, Generalitat de Catalunya. 2015
http://dones.gencat.cat/web/.content/03_ambits/docs/vm_pam_a_pam_coeduquem.pdf

CURTS

Aquest conte no ha acabat. Curt documental sobre els rols de gènere als contes infantils. Barcelona, 2010
<https://vimeo.com/58309821>

L'Escola del Demà. Vídeo i guia didàctica sobre coeducació. Ajuntament de Barcelona, 2014
(www.coeducaccio.com)

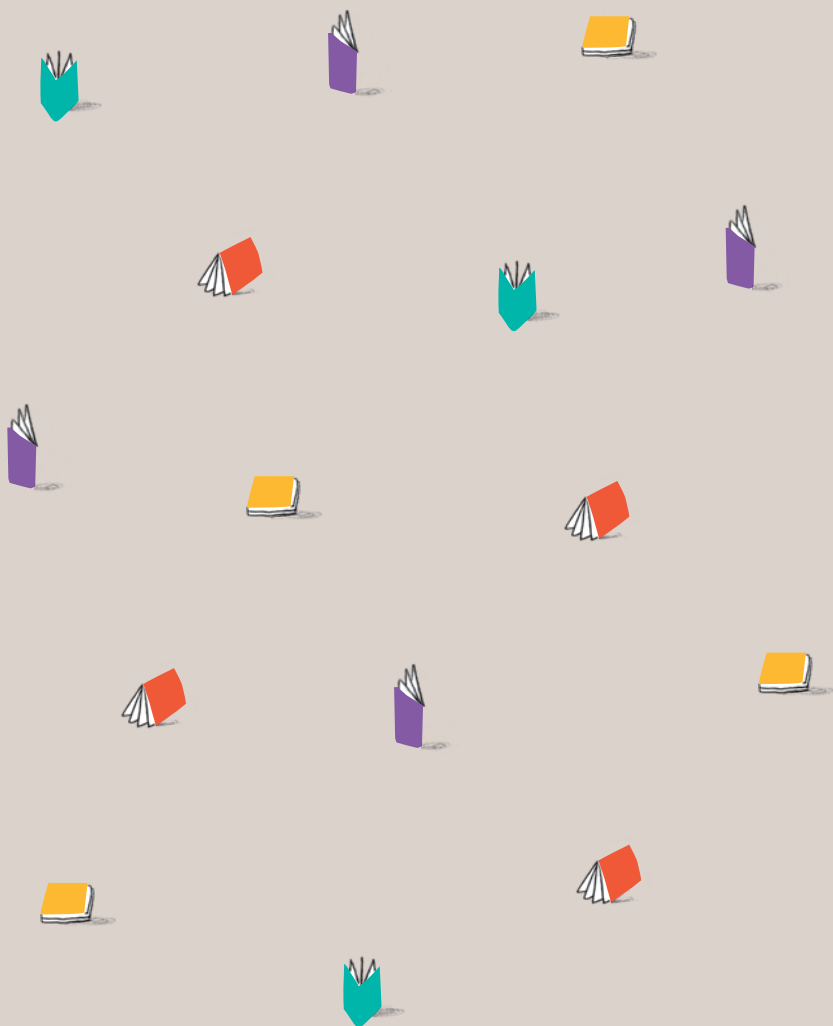
GUIES DE CONTES

Princeses que no esperen prínceps i nois que no volen ser pirates. Maleta pedagògica del CIRDA, Ajuntament de Barcelona, 2013
<http://ajuntament.barcelona.cat/dones/ca/canal/recursos-pedagogics-i-sensibilitzacio>

Noies i nois; tants a tants. Maletes de llibres per potenciar la coeducació. Biblioteca Associació de Mestres Rosa Sensat, Ajuntament de Barcelona
<http://www2.rosasensat.org/pagina/noies-i-nois-tants-a-tants>

La mochila violeta. Guia de literatura infantil i juvenil no sexista i coeducativa. Delegación de Igualdad y Juventud, Diputación de Granada. 2014
<http://www.dipgra.es/amplia-programa/programas-igualdad/la-mochila-violeta>

COEDUCACCIÓ

Ajuntament
de Barcelona